

égett. Így a XVIII. századra vonatkozó leghitelesebb forrás ma Abafy Lajos idézett műve.

A 19–20. századi páholynévsorokat a Magyar Országos Levéltárban található eredeti okiratok alapján közlöm a továbbiakban.

BERÉNYI ZSUZSANNA

Kolozsvár és környéke néhány helynevének történeti-etimológiai vizsgálata a Hunyadiak korától Bethlen Gábor haláláig II.¹

Híd „Szamoshid a Híd utcában” 1580: *Az my az Magyar irast illeti Az hydon Miert hogy az zaz nemzet vel (!) hogy valamy p(rae) rogatiuat kewanna maganak Az magiar Nemzet kin megh haborodot Az Zaz Nemzet Nem Akarwa(n) valamy dissensiora Jeowendeore is okot adny Az unio elle(n) vegeztek eo keg(el)mek hogy zazul is vgya(n) Azon igekel faragyak meg, az varas kolchjege(n) Azonkeppe(n) egieb koezonseges Momentu(m)oko(n) ha egyk Nemzetnek nielwe otth vagio(n) Az massyke is legien otth* (Megjegyzés: a vel „fél” írásmódból arra következtethetünk, hogy szász ember lehetett a bejegyzés írója.) (Kv. TanJk. V/3. 228a).

Híd utca 1453: *hyd wcza* (Kv. MSSNrU. 1379). 1519: *in platea pontis* (Kv. TörvJk. II/1. 11). 1559: *Domus hospitalis in hyd wcza habita p(er) Dominicu(m) Segeswary* (Kv. TanJk. V/1). 1571: *...in porta Hyd vcza vocata Dom(in)i Judex et senatores Simonj Zeretteo pro ... lignis suis ad p(rae) parandum reclusiorum sarampo alys circa porta(m) hid vcza alys vero In hydelue ablatis posita ratione debent f 2 d. 21* (Kv. Szám. 1/12. 413, 439). 1577: *Az hyd vcza zorossaba valo meg Rekedet foliam felol vegeztek eo kegmek, hog teob dolgay keozöt Bÿro vram zorgalmaztassa rea az korchioliaszt hogy tiztechya meg vagy fertalyt vettet eo kegme Rea, vagy penig egyeb vton meg chinaltathattya* (Kv. TanJk. V/3. 140b–151b). 1627: *Hid Utzaban* (Kv. EM. Hitb. Wass Lt. 18). Az utca a Szent Mihály templomtól a Hídelve felé megy, ezen elnevezését Kolozsvár magyar polgárai ma is ismerik, használják a Wesselényi Miklós utca és a Dózsa György utca elnevezések mellett.

¹ L. NÉ. 15. sz. [1993] 288–92.

Hídelve 1565: *Andreas Koach in Hydelue* (Kv. Szám. 1/9. 132). 1566: *capitanej hydeluiensis* (Kv. Szám. 1/IX. 285). 1571: *...in porta Hyd vcza vocata Dom(in)i Judex et senatores Simonj Zereteeo pro ... lignis suis ad p(rae) parandum reclusiorum sarampo alys circa porta(m) hid vcza alys vero In hydelue ablatis posita ratione debent f 2 d. 21* (KvL. Szám. 1/12. 413, 439). 1573: *domu[m] suu[m] paternu[m]* In Hydelwe platea Magna (Kv. TörvJk. III/3. 49–302). 1586: *Hídelve Zorossonis* (Kv. TanJk. I/1. 36). 1587: *Az Niarban vezet uala 13 Malacz, mellieket az Hídelwey zolgak ettek az Kerek erdeoben megh* (Kv. Szám. XXVI). E szavunk utótagja régi -elve „túl” szavunk vö. *Erdeuelu* (Anonymus 24–27), azaz Erdély ősi magyar nevével (TESz. 1: 757 elv, mely ősi örökség az ugor korból, vö. Havaselsvi).

Hója 1582: *enged megh ... ez eg theó zeoleot en Noked Howaiabol (!) Akar kettheot Aggiak erette, eo Igirt Hoiabol Mast Akar ketteót erette* (Kv. TörvJk. 4/1. 21). 1584: *Hoiaban* (szö) (Kv. Vegyes I/2. Inv.). 1628: *Hoyaban* (szö) *Az felseo Lábban ualo fel hold iutot kis Annanak* (M. N. Múz. Br. Radák cs. Lt. Kv. Wicwj Kis Anna öröksége).

Hóstát 1. külváros, előváros; 2. a Szentpéteri templom környéki gazdaságok (ez utóbbi városrész az 1960-as évektől a román diktátornak a város termésetes környezetével szembeni kíméletlen városrendezési örületének áldozata, ezzel gyakorlatilag megszűnt Kolozsvár önálló zöldségtermesztése, hasonló sors jutott – az 1970-es években – a főleg románok lakta, a juh-, tejgazdálkodásban fontos Monostor városrésznek). 1578: *Az also hora Az keozep kapw felet gondwisseles nelkwl zwkelkedjyk es ninchy ky hozza latny [!]* Azert megis allot mostan, *Az hostatbelyeknek es varosbelieknekis nagy fogyatkozassokra kerjyk eo kegmet Byro vramat tanachyaval hogy erreis vysselyenek gondot hogy Az orahoz lato ember legie(n) ky gongiat wyselye* (Kv. TanJk. V/3. 162a–177b).

A neves beszercei német tájnyelvkutató, a szász tájszótár főszerkesztője, Fritz Hozträger felhívja egyik magyar nyelvű, Szabó T. Attilához intézett – az én emlékezetem szerint az 1950-es évek végén érkezett (keltezetlen) – levelében a figyelmet arra, hogy: „a magyar hóstát nem a német Hochstadt származéka, mert e külvárosok nem fekszenek »fent« = hoch, ti. feljebb, mint a város. Az átvétel a szászból történt, és itt a »hoch« u-val hangzik: huch, hui stb. Tehát a magyarban valószínűleg »hústáló« lett volna belőle. A szász höfstát (olv. magy. hófstát) a régi szász falu beosztását nevezi meg; annyi mint hofstelle, tehát az a rész, amely minden falusinak kiosztódott.” Szabó T. Attila hozzáfűzi e levélhez: „Fontos volna megállapítani, hogy mikor találjuk először ezt a helynevet a magyarban”. (Vö. NÉMETH SÁNDOR, A kolozsvári hóstátiak: Erdély Népei II. 23–5, 56–7; K. KOVÁCS LÁSZLÓ, Hóstáti képek: Kolozsvári Szemle. 1 [1942]: 29–40; BALASSA IVÁN, Az a-zás a kolozsvári Hóstát nyelvén. Dolgozatok a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetéből. 5. sz. Kolozsvár, 1942.; K. KOVÁCS LÁSZLÓ, A kolozsvári hóstátiak temetkezéséről. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1944).

Király utca 1453: *keral wcza* vö. uo. személynévként *ladislaus keral*. Lakik: a *Hyd wcza extra muros alias pontis extra Muros* (KvKt. MSSNrU. 1379/1975 és TörtT. 1882: 526, 730 és 744). 1564: *Media. Kyrchgaß. Extra muros. Platea Regis ... Zentegj haz vczaŷ andras kovach. in platea Kewzep* (Kv. Szám. I/10. 4/64). 1570: *Egy Ideobe Mykor zabo Janos Kyraly uchaba Lakyk volt* (Kv. TörvJk. III/2. 7–200). 1572: *Megen volt Kyrallwcaba (!) az zenwcharol haytottak Elek ez Caspart ... az Monostor kapw fele* (Kv. TörvJk. III/3. 138, 140). 1587: *Az Kyrälj wczaŷ Swteo hazrol walo Keolchjēgh* (Kv. Szám. 3/XXXIV Ispotályszaad. 4–6 l.). 1587: *Az varos hazanal Kirälj vchia feleol* (Kv. Szám. 3/XXX. 15. l.). 1597: *...az kis utzakra Kiral útara és Zent egy haz utzara meennyü(n)k, és arra jartunk* (Kv. TörvJk. VI/1. 121). vö. Piac 1597. 1598: *Egykor Sywalkodast hallott Kyrallwchaba hwl Zabo janos Latyk volt* (Kv. TörvJk. III/2). 1622: *Felseo kiralj vcza* (Kv. lt. Fasc. I. 118).

Mint a fenti 1453-ból való magyar személynévi adatunk bizonyítja, a kolozsvári királyi szolgálatban álló katonák Kerál személynévéből keletkezhettek ezen utcanévünk. Más eredeztetés, így az erdélyi szász (Nacht)könig „gyepmester” is lehetséges, de azért sem valószínű, mert a város ezen része összeírásaink szerint már a középkorban erősen magyar (l. SZABÓ T. ÁDÁM, Kolozsvár népei és nyelvei: Új Erdélyi Múzeum I. évf. 1–2. sz. Bp., 1990. 32–41, folytatása: Magyar Múzeum I. évf. 1–4. sz. Bp., 1991. 73–80. + magyar, ill. német nyelvű térkép).

A középkori kolozsvári szászból mindez ideig Königstraße (így, németül!) nem került elő, pedig pl. *Kirchgass* „Szentegyház utca” és *Seffgassen* „Szappan utca” még az 1500-as évek közepéről is van Kolozsvárott. Elgondolkoztató azonban, hogy SZABÓ T. ATTILA így ír: „Kelemen Lajos” – Kolozsvár történetének legjobb ismerője – „szerint »valaha Szent-Király utca volt« a Király utca neve; ezt a XVIII. század elejéről adatok is igazolják” (l. EHAd. Kolozsvár). Vö. Pesten: *Király utca* – szintén régi magyar név (az 1949–89 közötti Majakovszkij utca ősi neve).¹

Kirchengasse „Szentegyház utca” 1564: *Media. Kyrchgaß muros. Plates Regis. Zentegj haz vczaŷ andras kovach* (Kv. Szám. I/X. 4). 1564: *Kyrich gaz* (Kv. Szám. I/XII. 13). 1565: *Media. Kyrchgaß* (Kv. Szám. I/IX. 64) ... *in Zent egyhaz vcza prope portam Noua [!]* (Kv. Szám. I/IX. 163, 177). l. Szentegyház utca, vö. Fazakas utca.

¹ Pontosabban: az utcát csak 1860-tól nevezik *Király utcá*-nak az Angol Király kocsmáról, korábban *Königgasse* volt a neve a Nagymező utcáig, onnan kifelé a Lövölde térig pedig *Lehrchenfeld utca*; *Majakovszkij utcá*-nak 1951–1990 között hívták. L. Budapest Lexikon. [A szerk.]

Kisszamos 1620: az Samos az eleobbj foliamjabol, mas fele akarna zakadnj, mely az keozeonseges Jonak nagj karara es artalmara lenne (Kv. TanJk. II/1. 297).

Kistemplom „A Főtéren, a Szent Mihály templom mellett, valószínűleg Hunyadi Mátyás király szobra helyén állott, Szent Jakab kápolnának is hívták” 1581: *Az Kysz Templom* (Kv. Szám. 3/IV. 15, 18, 19). A nagy templom a Szent Mihály nevét viselő, ma is álló katolikus templom és a kis templom német és magyar nyelvű, ill. szász és magyar istentiszteletei a reformáció korában arányosan megoszlottak a nagy és a kis templom között. Miután a Szent Mihály templomot a katolikusok visszakapták, a Kistemplomot lebontották.

Szabók tornya „Bethlen bástya” 1571: *az zabok tornyatol el kezdwen az Zenwca kysajto feleol esmet az chonka falokat koefalal rakyak fely es eleb vigeik valamj ez Eztendeobe veghez vihetnek benne* (Kv. TanJk. V/3. 74a). A tornyot, azaz a bástyát a szabók céhe védte.

Széna utca „későbbi Szén, majd Jókai, a nemrég kivégzett diktátor nemzetiszocialista korszaka óta pedig Napoca utca – régi német irományokban Heugasse” 1453: *Zena wcza* (Kv MssU. 1379/1975). 1556: *Joanni Keresthegyi In zena vcha Com(m)oran[ti]* (Kv. Szám. 1/IV. 208–9, 210). Későbbi neve: *Szén utca*.

Szentegyház utca „korábbi Fazokas utca (1453) neve” 1562: *Zentegyhaz utsza* (Kv. RDL 1/X. 64). 1565: *Kyrchgaß* (Kv. Szám. 1/IX. 64) ... *in Zent egyhaz vcza prope portam Noua [!]* (Kv. Szám. 1/IX. 163, 177). 1568: ...*in platea zentegyhaz in promonthorio azzupatak* (Kv. TörvJk. 158–241). 1570 *Sofya Nehai cheogh Janosne ... cherelth volt egy hazat Senteghaz vchaba* (Kv. TanJk. V/3. 9a–60a). 1590: *Zenteghyaaz vtcza* (Kv. RDL. I. 2. 491). Vö. 1568: ...*Az mikor az plébánosság vacált, akkor is az jövedelmet nem engették, hogy csak szász adminisztrálva, hanem magyar is szinte birta malmát, szöleit mint a szász; csak el csodálkozánk rajta, hogy most is azt kezdték mondani, hogy a szentegyház „Szent Mihály templom” is, az plébánosság is tiétek ...* (KerMagv. 1885: 25–30). Az utca nevét arról kapta, hogy a Szent Mihály templom felé megy. L. még Fazakas utca és a Szentegyház utca régi kolozsvári megfelelőjét a *Kirchengasse* elnevezést.

Szentpéter „falu az Árpád-kori alapozású Szentpéteri templom körül, a Külső-Magyar utca végében.” Ma Kolozsvárral összeolvadt – őshonos hóstáti lakosságának birtokait az 1960/70-es évek folyamán sajátították ki e korszakra jellemző embertelenséggel, oly hihetetlenül alacsony áron, hogy többen a nyomor elől öngyilkosságba menekültek (egy évtized múlva hasonló sorsra jutott Kolozsmonostor városrészének román lakossága). 1558: *Plebano De Zenthpeter Racio longe Magyarwczay ferthal* (Kv. Szám. 1/III. 1–7).

Torda utca 1453: ...*Zeben wcza intra Muros ... Thordawcza ... Magyar wcza ... kezep wcza ... Magyarwcza extra Muros ... perambulanimus a Nicolao Zompol Incipiens pertotum Circumendo Monostor wcza hyd wcza Magyar wcza kezep wcza et keral wcza intra Castrum usque domum Egy [Egidy] Zabo* (TörtT. 1882: 526–41, 730–44). 1550: *In platea Thorda* (KvTJk 36). 1551: *domu(um) in thordawcza constructum* (Kv. TörvJk. 36). 1556: *Joanni Zabo chwchy in thorda wczya comoranti ... Joanni Keresthegy In zena vcha Com(m)oran(ti) ... ac portam Monostor ... Solwi Mich(ae)li goched p(ro) ligna quod dedit ad sranyson(e)m Monostor wcha ... d 80* (KvSzám. 1/IV. 208–9, 210). 1570: *Kewer Marthon ezt vallya hogy ... Ew thorda vcha feleol az Sathorok vegehez Iwtot volna ... az Monostor vcha kapwra Megen Megh kerdy az kapwn vrzeokthul ha Lattak hogy ky Menth Zeoch Demeter* (Kv. TörvJk. II/2. 7–200). A Torda városa felé menő út, de nem a mai Tordai út vonala, hanem a várfalakon belüli, későbbi Egyetem utca.

Tót utca 1570: *eo k. Byro vram Emlekezyk azok feleol kyk haz helyt kernek az Thot vcha vegen, Eo k. Nem Akarnak adny senkinek, Mert Incab kart teznek az felek hofi Nem Mint haznot, ha kinek haz hely [kell] Talal penzen puzta hazatis* (Kv. TanJk. V/ 9a–60a). Nem tótok lakta utca, hanem a Tót nemzetség lakta pontosan meg nem határozható utca. 1453-ban Kolozsvár magyar polgárai között a következő Tót nevűeket írták össze: *Blasius Thoth és Elias Thoth* (Longa Platea Intra Muros ascendendo, azaz a Bel-Magyar utcában), *Thoth Emreh* (Platea Regis, azaz a Király utcában), *Thothgalne*, ill. *Thoth Galne és Thoth gergh* valamint *Gregorius Thoth* (Extra muros ascendendo. Luporum, azaz a Külső-Farkas utcában), *Gregorius Thoth* (Media platea. Extra Muros, azaz a Külső-Közép utcában), *ladislaus Thoth* (Zena wcza Extra Muros, a későbbi Jókai, ma Napoca utcában), *Thoth Marthon*, ill. *Thoth Marton* (Intra Muros reuertendo. Platea Regis, azaz a várfalakon belüli Király utcában), *Thoth Marton* (Extra muros ascendendo. Luporum, azaz a Külső-Farkas utcában), *Thoth Mathe* (Hyd wcza extra muros avagy pontis extra muros, azaz a várfalakon kívüli Híd utcában), *Matheus Thoth* (Zeben wcza Intra Muros, azaz várfalon belül Torda és Nagyszeben irányába menő út), *Thoth Mehalne*, ill. *Thoth mehalne* (Luporum. Intra muros reuertendo, azaz a várfalakon belüli Farkas utca), *Thoth Miclos*, ill. *Thoth Myclos* (Intra Muros reuertendo. Platea Regis, azaz a Belső-Farkas utcában), *Thoth pal*, ill. *Thoth Pal* (Media platea Extra Muros, azaz a Külső-Közép utcában) (KvMSSNr.U 1379/1975 és TörtT. 1882: 526, 527, 532, 533, 534, 535, 536, 538, 539, 730, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 742, 743). A legvalószínűsíthetőbben ezen utca a várfalakon kívül, a Külső-Farkas és a Belső-Közép utca között lehetett.

Vajda patak „? a Cigánypatak régi neve” 1518: *fluvius Zamos aut Nados fluiuos Wayda pathak et Zamos pathok vocatos* (Kv. TörvJk 7). mivel Kolozsvárt több Cigánypatak is van, pontos meghatározása nehézségekbe ütközik, de leginkább a Pata utca elejére torkolló patak megnevezése valószínűsíthető.

Zsidó szőlő 1573: *ne(m) attal Rest sem az keomaly sem az zydoz zeleobel* (Kv. TörvJk. III/3. 49–302). Kolozsvárnak a németek mellett komoly zsidó polgársága is volt, mely a két világháború között elérte a város lakosságának 10 %-át.

SZABÓ T. ÁDÁM

Földrajzi nevekből keletkezett családnevek az Őrségben II.¹

I. Helységnevet tartalmazó családnevek

b) -i képzős név

1. *Aradi*. ö:1, 0,013%. 11:1. Arad város Erdélyben, a történelmi Magyarország egyik megyéjének is ez volt a neve (HAJDÚ 5). 2. *Barki*. ö:2, 0,026%. 7:2. 1945-ben 7:4. CzF. „Barkó (2) falu Zemplén megyében.” (1:439) Lehetséges, hogy innen ered. 3. *Berki*. ö:5, 0,865%. 15:5. 1945 után meghonosodott név. Földrajzi köznév (*berek*) is lehet az alapja. Elképzelhető a ma Körmend részeként ismert Alsó- illetve Felső-berkifalu is, mint a név motívuma. CSÁNKI említi e települések előzményét: *Berky* (2: 787). 4. *Budai*. ö:1, 0,013%. 15:1. 1945 utáni név. Vlsz. Budapest előtagjából. Ámbár kisebb, jelentéktelen településeknek is volt hasonló neve pl. Pest és Zala megyében (vö. CSÁNKI 2: 39, HAJDÚ). 5. *Büki*. ö:10, 0,13%. 1:10. Az 1554. évi nemesi összeírásban Sálban *Byky Balázs* (BAÁN KÁLMÁN, Ősi magyar személyneveink. Bp., 1944.). 1720-ban *Büky* 17:2, 1754-ben *Bükj* 15:1, 17:1, 1841-ben *Büki* 1:1, 15:1 és Kapornakon:1, 1909-ben 1:1, 1945-ben 1:3. 6. *Czendrei*. ö:17, 0,22%. 5:7, 6:10. 1841-ben 6:1, 1945-ben 6:20, 7:2. Véleményem szerint Szendrő tövet kell feltételeznünk. A múlt században még volt Borsod megyében szendrői járás, székhelye: *Szendrő* (CSÁNKI 1: 179, HAJDÚ 281). 7. *Csákvári*. ö:1, 0,013%. 11:1. 1945 utántól. Vlsz. *Csákvár* Fejér megyei nagyközségről (Ntár. 124). A múlt században csákvári járás is (HAJDÚ). A településnév CSÁNKI-nál is megtalálható (2: 322). 8. *Csányi*. ö:1, 0,013%. 11:1. Csak 1945 után. a) *Csány* Heves megyei önálló község (Ntár. 124) nevéből, b) *Zalacsány* Zala megyei község (Ntár. 157) nevéből, amely régebben csak a *Csány* nevet viselte (CSÁNKI 3: 40, HAJDÚ 251). 9. *Csepregi*. ö:1, 0,013%. 6:1. 1690-ben *Csepreg* János jobbágys, azóta nincs, csak legújabban. A régebben Sopron (HAJDÚ 174), ma Vas megyei (Ntár. 125) községről. CSÁNKI is ismerteti (3: 590). 10. *Debreceni*. ö:1, 0,013%. 9:1. 1945-ben jelenik meg. 12:1. Debrecen megyei jogú városról (Ntár. 126). 11. *Devecseri*. ö:7, 0,092%. 15:7. Újabbban megjelent

¹ A közlemény első részét l. NÉ. 15. sz. [1993]: 284–8.